

λογικό, επομένως— κηρύττειν. Ο Θεός παραμένει (σελ. 135).

Υιοθετώντας μια νέα μορφή, η σκέψη μεταβάλλεται σε σκέψη υποψίας και ρωτά εάν όσα στοχάστηκε αποτελούν πράγματι ένα μεταφυσικό στοχασμό. Ετούτη η βαθμίδα όμως δεν είναι μεταφυσική όπως η προηγούμενη: η αποστασιοποίηση είναι σκέψη της μάσκας (σελ. 137), ανώνυμη εφόσον δεν ταυτίζεται με κανένα υποκείμενο που λειτουργεί ως κέντρο. Μάσκα είναι και η σύλληψη του παιγνίου του κόσμου φαντασιακά μη-μεταφυσική (σελ. 139). Μάσκα σημαίνει επάλληλη παρουσία θεμελίου (μάσκα ως παρουσία) και αβύσσου (μάσκα ως επίφαση): δεν ονομάζει με κανένα όνομα τη σκέψη, και αυτό σηματοδοτεί την πρώταρχή για την εν γένει υπέρβαση της μεταφυσικής.

Το βιβλίο του Δ. Λαμπρέλλη, *Το παίγνιο του κόσμου και η προβληματική μιας μη-μεταφυσικής κατεύθυνσης του στοχασμού* είναι αξιοσημείωτο, τόσο για τον τρόπο παρουσίασης του θέματος —αναφερόμαστε στις πλούσιες σημειώσεις που διατρέχουν όλη τη γνωστή βιβλιογραφία και λειτουργούν ως υπόβαθρο πάνω στο οποίο εκτυλίσσεται το επιχείρημα, αυτόνομο αλλά όχι λιγότερο θεμελιωμένο— όσο και για το ότι αντιπροσωπεύει μian επιτυχή και πρωτότυπη συμβολή στη διεθνή βιβλιογραφία, ερευνώντας εκ νέου τη σχέση Ηρακλείτου και Νίτσε υπό το φως της προβληματικής για την υπέρβαση της μεταφυσικής.

ΣΤΥΛΙΑΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΘΗΝΑ

ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Η ΑΝΤΙΘΕΣΙΣ:

Σ. Δεληκωστοπούλου, *Homo erectus*, Αθήνα: Paramichalakis, 3η έκδοση, 1987, σελίδες 122· και *Anima feminina*, Αθήνα: Paramichalakis, 1990, σελίδες 199.

Λέγω δὴ τὸ ὁποιοῦν τινα κεκτημένον δύναμιν εἶτ' εἰς τὸ ποιεῖν ἕτερον ὁποιοῦν πεφυκός εἶτ' εἰς τὸ παθεῖν καὶ σμικρότατον ὑπὸ τοῦ φαυλοτάτου, κἄν εἰ μόνον εἰς ἅπαξ, πᾶν τοῦτο ὄντως εἶναι· τίθεμαι γὰρ ὄρον ὀρίζειν τὰ ὄντα, ὡς ἔστιν οὐκ ἄλλο τι πλὴν δύναμις.

Πλάτων. *Σοφιστ.* 247e

Η θέση αυτή παρουσιάζεται και συζητιέται από τον Πλάτωνα καταμεσής της περιφημης μάχης μεταξύ Θεών και Γιγάντων στο *Σοφιστή*. Οι Θεοί είναι οι ιδεαλιστές, οι Φίλοι των ιδεών —των Πλατωνικών ιδεών— και οι Γίγαντες οι υλιστές. Για τους πρώτους, μεταξύ των οποίων και ο πρώιμος Πλάτων, η πραγματικότητα εξαντλείται από το ιδεατό. Για τους δεύτερους, η πραγματικότητα, ὅλο το είναι, ταυτίζεται, με το υλικό. Ανάμεσά τους στήνει ο Πλάτων μια τρίτη θέση ταυτίζοντας το ον με ὄ,τι έχει τη δύναμη της αιτίας ή του αιτιατού. Με τη θέση αυτή δεν ανοίγει ο Πλάτων μία ομπρέλα για να συμπεριλάβει και τους ιδεαλιστές και τους υλιστές. Αν η ύλη των Γιγάντων είναι αδρανής, τότε δεν υπάρχει κατά το Πλατωνικό κριτήριο. Αν οι ιδέες είναι αμέτοχες, αιώνια απομονωμένες η μία από την άλλη, τότε δεν υπάρχουν, διότι είναι α-δύνατες είτε σαν αιτίες είτε σαν αιτιατά.

Διαβάζοντας τον ποιητή Στέφανο Δεληκωστόπουλο σαγηνεύτηκα απρόσμενα από το φιλόσοφο Δεληκωστόπουλο. Είναι σπάνιο η ποιητική έμπνευση να κρύβει τόσο

βαθυστόχαστη και συστηματική φιλοσοφική θεώρηση, ιδιαίτερα όταν η φιλοσοφία στεγάζεται σε λεκτικά πλέγματα που απολαμβάνουν ευαισθησία, αισθητικότητα, πάθος και έντονο αισθησιασμό. Και όμως, ούτε η αισθητικότητα επενέβη στην καθαρότητα του λογισμού, ούτε η σαφήνεια στέγνωσε το εκχύλισμα του ωραίου στα δύο αυτά ποιήματα, επικού μήκους, του Δεληκωστόπουλου: *Homo Erectus* και *Anima Feminina*.

Η θεωρία του Πλάτωνα που παρέθεσα παραπάνω έρχεται στην καρδιά της θέσης του Δεληκωστόπουλου, μόνο που είναι εκφρασμένη στην παθητική μορφή της, εν αντιθέσει προς το δυναμισμό και την ενέργεια που προβάλλει ο Δεληκωστόπουλος. Για τον Πλάτωνα, το ον ορίζεται από το δυναμικό του για αιτιασμό¹. Παρ' όλο που αυτό δεν υποδηλοί ότι ο αιτιασμός πρέπει να είναι ενεργός, μας λέει ότι το είναι, στην ουσία του, είναι δυαδικό· ότι το είναι στην ενδότερή του φύση, ορίζεται από μία αντίθεση, την αντίθεση της αιτίας και του αιτιατού. Ο λόγος για την αντίθεση είναι ότι η αιτία, βάσει της οποίας ορίζεται το ον, ορίζεται μέσω του αιτιατού, που είναι άλλο από την αιτία. Ορίζεται, άρα, το κάθε ον, κατ' αυτή τη θέση, μέσω των όντων που μπορεί το ον αυτό αιτιακά να γεννήσει.

Η αλληλοσύνδεση αυτή των όντων στην πλάση είναι για τον Δεληκωστόπουλο η ουσία της πλάσης: «Κανείς δε μπορεί νάναι αρχή αυτού που είν' άναρχο και τέλος αυτού πούναι ατέρμονο. Συνυπάρχουμε όλοι, ο θεός, η φύση κι οι άνθρωποι σφικταγαλιασμένοι με την ίδια τύχη, την ίδια μοίρα» (AF 31). «Το σμίξιμο απ' τις υπάρξεις μας είναι το μόνο που γεννάει τη διάρκεια» (AF 65). «Ανύπαρκτο τ' ασυντρόφιαστο κι η αλήθεια μόνη το ίδιο ανύπαρκτη» (AF 136). Η αλληλοσύνδεση όμως αυτή δεν είναι μόνο οντολογική. Δεισδύει στον εννοιολογικό κόσμο με την εξάρτηση των εννοιών από τη φύση καθώς επίσης από το διάλογο: «Μοναδική η στιγμή να νιώθεις πως ζεις σ' ένα τόπο που δεν τον κυβερνούν ούτε νόμοι, ούτε ιδέες, ούτε εντολές ... όλα γύρω μου, δίπλα μου, μέσα μου παίρναν αλλιώςτικες διαστάσεις και εύρισκε διάφορες τις έννοιες και τις αιτίες ακόμη των πραγμάτων» (AF 90-1). «Οι λέξεις όλες, οι έννοιες όλες, άχρηστες για το μόνο τον ασυντρόφιαστο αυτόν που διάλεξε μοναδική φιγούρα να μιλάει το είδωλο του εαυτού του σε κάποιο καθρέπτη» (AF 125-6).

Η ουσία του για τον Δεληκωστόπουλο είναι η αλληλοσύνδεση. Άρα τα όντα αλληλοεξαρτώνται ακόμα και στην εγγενή τους φύση. Αλληλοεξάρτηση «μέχρι το κόκκαλο» σημαίνει ότι τίποτα δεν είναι ότι είναι «αφ' εαυτού». Το κάθε τι είναι αυτό που είναι σε σχέση με κάτι άλλο και από κάποια σκοπιά. Εισάγεται, δηλαδή, η contextuality Στον πυρήνα της οντολογίας. Η ουσία της φύσης είναι αλληλοεξάρτηση. Άρα, μόνο του, τίποτα δεν είναι κάτι, και το κάθε τι, απομονωμένο, είναι τίποτα.

Η contextuality του όντος φανερώνει την πολλαπλή πόλωση του όντος, η οποία οδηγεί τον Δεληκωστόπουλο στο πόρισμα ότι 'Εν 'Αρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ὅπου Λόγος ἔστι 'Αντίθεσις. «Η φθορά της ακατάστρεφτης ύλης κι η αφθαρσία της άυλης ύπαρξης που μένει και μένει αιώνια. Ο λόγος, η αρχή των πάντων του κόσμου, του Θεού, των ανθρώπων, σε αιώνια πορεία ανακύκλωσης, η αιτία κι απόκριση για όλα» (AF 190). «Λες κι η αντίθεση ήταν πρώτ' απ' όλα πριν απ' τον ίδιο τον λόγο πριν από κάθε άναρθρη κραυγή ... πριν απ' όλα γεννημένη ή αγέννητη αδιάφορο η αντίθεση η μάνα των πάντων» (HE 67). «Λες κι η αντίφαση νάναι αυτή που μόνη προσδιορίζει τα πάντα, τον Θεό, τον διάλο, τον άνθρωπο, τ' απροσδιόριστα όλα» (HE 66). Προϋπόθεση του λόγου, της κατανόησης, των εννοιών είναι η αντίθεση, το άλλο, το πέραν του εαυτού. Το παντοιοτρόπως απεριόριστο είναι ακατανόητο· το παντοιοτρόπως αδιαχώριστο ανύπαρκτο.

Το υπαρξιακό πόρισμα της ανατρεπτικής αυτής θεωρίας είναι, στο έπακρό του, ότι

το παν είναι εγώ από το οποίο όμως διαφέρω. Ο Δεληκωστόπουλος φτάνει στο άγραφο, μυστικιστικό αυτό πόρισμα και το κάνει δόγμα. Καταρρίπτει τα πατροπαράδοτα όρια μεταξύ πλάσης και πλάστη, μεταξύ αιτίας και αιτιατού, μεταξύ Θεού και δημιουργήματος. Γίνεται ο σχεδιαστής θεών που τους λατρεύει σαν μοιροποιοούς. Φορμάρει εξηγήσεις που ορίζουν το ερώτημα. Φτιάχνει αιτίες που οδηγούν στο παν. «Σε σένα προσεύχομαι Θεέ στην άλλη όψη του νου μου ... Η γέννα σου, η ανθρωπιά μου κι οι μπλεγμένες πνοές μας η ύπαρξή μου. ... Σ' έστησα δίπλα μου. Θεό μου δε μετάνιωσα. ... Σωστά όλα τα στοχάστηκε, τα ανακάλυψε, τα έχτισε για σένα, για μένα, η αγωνία του νου μου. Έξω από μας το μηδέν και το άπειρο και τα δύο το ίδιο» (HE 115-7).

Η συνύπαρξη, η αλληλοσύνδεση, η αλληλοεξάρτηση αυτού και της αρχής του, αυτού και του πεπρωμένου του, δεν φοβίζει τον Δεληκωστόπουλο. Τον ελευθερώνει από το ανούσιο και το επιφανειακό και του προσφέρει την υπευθυνότητα της δημιουργίας θέτοντάς τα όρια του εγώ του. «Ότι κι αν είσαι μείνε πιστός στο μέτρο σου. Μην επαίρεσαι για τίποτε, μη ταπεινώνεσαι για τίποτε» (HE 100-1). «Κι αν ο Θεός εσύ θέλεις να γίνεις βασιλιάς, σωστό θάνατι νάνει ελεύθερη η συγκατάθεσή μου» (HE 115).

Υπευθυνότητα στη δημιουργία φτάνει πολύ βαθιά. Βάζει τον άνθρωπο στην αφετηρία με τις προτιμήσεις του, τις αξίες του, τις επιλογές του. Δεν υπόκειται η ανθρώπινη μοίρα σε τυφλούς κανόνες ή αναίσθητη λογική. Αξία και λογική συμβαδίζουν, και πότε προπορεύεται η μία και πότε η άλλη. Είδαμε ήδη πολλαπλά τον λογισμό να μας οδηγεί, στο έργο του Δεληκωστόπουλου, σε συμπεράσματα που σμιλεύουν τις αξίες μας και επιλογές μας. Αλλά και η αντίθετη κατεύθυνση έχει την ίδια ισχύ. Σε μία αξιολόγηση θεωριών, απορρίπτονται οι θεωρίες, διότι το «αδιέξοδο» είναι αξιολογικά απαράδεκτο, έστω και αν λογικά δυνατό. «Λάθος όλες απ' την αρχή τους οι λέξεις, οι σκέψεις, οι θεωρίες. Αν όλες δεν ήταν λάθος θάπρεπε τ' αδιέξοδο να μην είναι, να μην παραμένει ανάλλακτα ό,τι ήταν απ' την αρχή —πάντα χωρίς επιλογή— η μόνη λύση» (AF 123-4).

Ότι δεν υπάρχει λύση είναι απαράδεκτο κι αυτή είναι η αξιολογική βάση που δίνει την αισιοδοξία στο φιλοσοφικό έργο του Δεληκωστόπουλου. Στο έργο του γδύνεται η πλάση απ' τα στολίδια της, που αιώνες θεωριών της έχουν κρεμάσει. Αφαιρούνται όλα τα στηρίγματα που δίνουν πρόσκαιρο θάρρος και φανταχτερή ελπίδα. Αλλά στο τέλος βρίσκουμε τον εαυτό μας σε θέση δύναμης και δημιουργικότητας· σε θέση αλληλοεπίδρασης και διαλόγου. Και τότε παίρνουμε τα ηνία στα χέρια μας για να τα τεντώσουμε και να μας τεντώσουν και να νιώσουμε πως υπάρχουμε στη συνύπαρξη. «Δεν υπάρχουν χωρίς συντροφιά, χωρίς συμπόρευση, χωρίς αντάμωμα, το άγγιγμα του άλλου. Μόνο στο δόσιμο, το ξόδεμα της μιας ύπαρξης μέσ' την άλλη μεσ' απ' τις αισθήσεις απ' τις καρδιές, απ' τις συγκινήσεις. Μόνο αυτό σου χαρίζει την ύπαρξη» (AF 166).

Ξεκίνησα να διαβάσω ποίηση και με έκπληξη ανακάλυψα φιλοσοφία. Σπουδάζοντας όμως τη φιλοσοφία του Δεληκωστόπουλου γνώρισα γιατί η δημιουργία του έμμετρου ωραίου δεν είναι παρά δοκιμασία στην κατανόηση του είναι.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Δημιουργώ τη λέξη αυτή για να μιλάω συγχρόνως και για την αιτία και για το αιτιατό.

ΔΡ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΚΑΛΤΣΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ ΕΔΙΜΒΟΥΡΓΟΥ